

AVRASYA DOSYASI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

İlkbahar 1999
Cilt:5 Sayı:1

Sahibi
Avrasya Bir Vakfı Adına

Şaban Gülbahar

Editör
Doç.Dr. Ümit Özdağ

Yazı İşleri Müdürü
Demet Erdem

Yazı Kurulu
Dr. Mehmet Atay - E. Tümg. İlhan Atabaş
Prof.Dr. Anıl Çeçen-Prof.Dr.Hasan Köni
Doç.Dr.Hayatlı Hazır-Mehmet Şükürçüoğlu
Cemal Ayman - Doç.Dr.Hüseyin Bağcı
Doç.Dr.Hikmet Özdemir
Doç.Dr.Erol Göka - Bülent Aras
Nedret Ersanel - Dr. Hasan Ünal

Temsilciler
Washington D.C.
Süha Kocabal
Asya-Pasifik
Levent Tunaboşlu
Tayvan
Konuralp Ercilasun
Bonn
Bahadır Turan

İstanbul Koordinatörü
Ramazan Bakkal
Tel:02126240327
Belgegeçer:02125800869

Üç Aylık Hakemli Dergi
Ankara
Yönetim Merkezi
Güneş Sokak 15/7 Güvenerler
Çankaya/Ankara
Tel:03124281378
Belgegeçer:03124281379

Email:
avrasyadosyasi@avrasyavakfi.org.tr
uozezag@superonline.com
Websayfası:www.avrasyavakfi.org.tr

Abone Ücreti:1,5 yıl 15 milyon
Yurtdışı:75 Dolar
Banka Hesap No:İş Bankası
Küçükçekmece Şubesi 257977

Baskı
EKİP GRAFİK
MATBAA REKLAM HİZMETLERİ
TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Tel : (0.312) 256 92 00 (4 Hat)
ERGAZİ/ANKARA

İçindekiler

Yazı Kurulundan Kosova-Güneydoğu Hattı	6
Muzaffer Özdağ Ortadoğu'da Yaşanan Durum ve Yakın Gelecek	9
Dr. Mehmet Atay İsrail Devleti Gizli İstihbarat ve Güvenlik Servisleri	21
Serkan Talloğlu İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci	36
Taner Tavas İntihar Saldırıları	55
Nezih TAVLAŞ Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri	76
Suat Parlar Ortadoğu'da Barış Yanılsaması	102
Ali K.İçarslan Topuz Rusya - İsrail İlişkileri	111
Doç. Dr. Bedrettin Aylaç 19. yy. Başına Kadar Doğu Araplığı	131
Dr. Musa Yıldız Modern Arap Dünyası ve Bazı Sorunlar	137
Feruh Sezgin Üç Irak'a Doğru(Mu?)	149
Johnathan Mar cus Stratejik Yol Ayrımında İsrail'in Savunma Politikası	156
Nedret Ersanel Hile Yolu ile Savaşacaksınız!	168
Doç. Dr. Erol Göka Ortadoğu Barışının Psiko-Politik Çerçevesi	176
Start Cohen Türkiye'yi Konuşma Zamanı	189
Metehan Demir Multi-Containment Politikalara Tepki İttifakı	192
Dr. Bülent Aras İsrail-İran-Türkiye Üçlüsünde Gelişen İlişkiler	200
Ebubekir Ceylan Arap Milliyetçiliği ve Yeni Ortadoğu Fotoğrafı	211
Doç. Dr. Ümit Özdağ İsrail'in Kuzey Irak Politikası	224
Doç. Dr.Tayyar Arı ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci	233
Osman Metin Özlük Türkiye-İsrail Askeri İşbirliği Üzerine	250
Prof. Dr. Anıl Çeçen Ortadoğu Yeniden Yapılanırken	258
İsrail ve Petrol Boru Hatları	270
Amnesty International İsrail'de İnsan Hakları	275
Yaşar Kalafat Türk Halkları Asamblesi Liderleri Toplantısı	283
Görünmeyen İttifak	325
ABD ve Siyonist Rejimin İdaresinde Azerbaycan Cumhuriyeti	323
Norman G.Finkelstein Wye River Anlaşmasının Gerçek Anlamı	330
17 Kasım Örgütü'nün Bildirisi	338
Kılıç Yerine Televizyon	346
Pınar Yürür Balkanlarda Son Üç Ay	349

MODERN ARAP DÜNYASI VE BAZI SORUNLAR

Dr. Musa YILDIZ*

The author examines the Arap World from the perspective of Egypt. The country profiles of Egypt and Syria has also been included in the article.

Tarihte ilk meydan savaşı olan, Hititlerle Mısırlılar arasında Kuzey Suriye sebebiyle çıkan Kadeş Meydan Savaşı'nın cereyan ettiği, doğu Araplarının yaşadığı bu bölge; ortaçağın savaş ve barış politikalarını belirleyen İpek ve Baharat Yolları'nın buluşma noktası olmuştur. Haçlı seferlerinin önemli bir kısmına ait savaşlar yine bu bölgede meydana gelmiştir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet için kutsal sayılan yerler bu coğrafyada yer almıştır. Bu itibarla tarihte kritik olaylara sahne olmuş bu bölge her zaman önemini korumuştur. On sekizinci yüzyılın sonunda Napoléon Bonaparte tarafından Mısır'ın işgali; Batının Arap dünyasına doğrudan doğruya müdahale devrini başlatmıştır. Kısa süren bu işgal (1798-1803) Avrupa hakimiyetinin başlangıcı olması açısından derin anlam taşımaktadır. Tarihçiler, Arap dünyasının bundan sonraki dönemini modern dönem olarak nitelendirmektedir. Modern Arap dünyası denilince de akla ilk gelen, oynadığı öncü rolü ile Mısır ve Mehmet Ali Paşa'dır.

Fransız istilasının Kahire'de yerel güç dengesinde yarattığı bozulma, Fransızlara karşı gönderilen Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Mısır'a gelen Makedonyalı bir Türk'ün, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1805-1849) iktidarı ele geçirmesine yol açtı. Mehmet Ali Paşa kent halkının desteğini sağladı,

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Arap Dili Bölümü Öğretim Görevlisi.

rakiplerini saf dışı bıraktı ve kendisini Osmanlı hükümetine fiilen vali olarak kabul ettirdi. Çevresinde, Türklerden ve Memlüklerden oluşan bir yerel Osmanlı hakim grubu, bir modern ordu ve eğitim görmüş memurlardan oluşan bir seçkinler zümresi oluşturarak bu çevreyi bütün ülkenin yönetimi ve vergi toplama faaliyeti üzerinde denetim kurmak ve bu denetimi Sudan, Suriye ve Arabistan'a yaymak için kullandı. Suriye ve Arabistan'daki Mısır hakimiyeti çok uzun sürmedi. Mehmet Ali Paşa Avrupalı güçlerin ortak çabasıyla çekilmek zorunda bırakıldı. Avrupalı güçler Osmanlı devletini zayıflatan fiilen bağımsız bir Mısır devleti istemiyorlardı¹. O, Osmanlılar'ın muhtar bir eyaleti olan Mısır'da babadan oğula geçen bir idarî sistem kurarak büyük reformlara girişti. Bu sırada Avrupaî tarzda büyük bir orduya sahip olma arzusunun neticesi olarak askerî reformlar programı hazırladı. Bu gayesine erişmek için iktisadî hayatta olduğu gibi eğitim alanında da iddialı tedbirler aldı ve özellikle iktisadî alanda başarılı sonuçlar elde etti. Sanayileşme planı başarısızlığa uğradı. Fakat Mısır ve Suriye'de feodal rejime son vererek tarımı teknik hâle getirdi. Eğitime gelince, batılı öğretim üyesi kadrosunun yardımıyla yeni okullar açtı. Kahire'de kurulan özel bir matbaada Batı eserlerinin tercümelerini bastırdı. Matbaanın çalışmaya başladığı 1822 ile 1842 yılları arasında çoğunlukla yeni açılan okullar ve eğitim enstitülerinin ihtiyaçlarını karşılamak için 243 eser yayınlandı. Dikkati çeken bir husus; bu basılan kitapların çoğunun Arapça değil Türkçe olmasıdır. Diğer taraftan Avrupa'ya çok sayıda öğrenci gönderdi².

**Tahtâvî'nin temel problemi;
"Müslüman olarak kalırken
modern dünyanın parçası
nasıl olunur?" sorusuydu⁵.**

Bu dönemde Arap dünyasında bir nevi Rönesans hareketini başlatan, Mısır ulusunu ilk olarak seslendiren ve bunu İslâm düşüncesine göre açıklamaya çalışan yazar Rifâ'a Bedevî Rafî' et-Tahtâvî (1801-1873)³ idi. Mehmet Ali Paşa'nın ordusunu güçlendirmek amacıyla Paris'e gönderdiği öğrenci grubuna imam olarak görevlendirilmişti.

Orada 1826-1831 yılları arasında beş yıl kaldı. Fransız aydınlanmasının düşünce sistemi onun üzerinde ve onun vasıtasıyla Mısırlıların zihninde kalıcı izler bıraktı⁴. Tahtâvî'nin temel problemi; "Müslüman olarak kalırken modern dünyanın parçası nasıl olunur?" sorusuydu⁵.

Tahtâvî'den başka Arap dünyasında öncü rolü oynayanlardan bazıları da Lübnanlı Şeyh Nâsif el-Yâzici (1800-1871), İstanbul'da el-Cevâib gazetesini çıkaran Lübnanlı Fâris eş-Şidyâk (1804-1887), Suriyeli Butrus el-Bustânî (1819-1883) dir⁶.

Öte yandan ortak bir tehlike karşısında İslâm dünyasını birleştirmeyi hedefleyen, fakat Müslüman bir otokratın kişisel yönetiminin bir birlik olarak görev yapacağını düşünmeyen başka bir fikir hareketi

¹ Albert HOURANI: *Arap Halkları Tarihi* (Çev.: Yavuz ALOGAN), İstanbul 1997, s.323-324.

² Bernard LEWIS: *Tarihte Araplar* (Çev.: Hakkı Dursun YILDIZ), İstanbul 1979, s. 207, 212.

³ Rifâ'a Bedevî Rafî' et-Tahtâvî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cınaner AKÇAY: *Rifâ'a Rafî' et-Tahtâvî (Hayatı, Eserleri ve Toplumcu Görüşleri)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1992; Cemil ÇİFTÇİ: *Rifâ'a Rafî' et-Tahtâvî ve Paris Gözlemleri*, İstanbul 1993; Rahî ER: *Modern Mısır Romanı*, Ankara 1997, s. 4-9.

⁴ Albert HOURANI: *Çağdaş Arap Düşüncesi* (Çev.: Latif BOYACI ve Hüseyin YILMAZ), İstanbul 1994, s.87-100.

⁵ a. e., s.112.

⁶ a. e., s. 113-119.

de vardı. Bu hareket Cemâlu'd-Dîn el-Afgânî (1839-1897)⁷ ile başlayıp, öğrencisi Mısırlı Muhammed Abduh (1849-1905), Reşid Rıza (1865-1935), Ahmed Lutfi es-Seyyid (1872-1963), Mustafa Kâmil (1874-1908) ve Tâhâ Huseyn (1889-1973)⁸ ile devam etmiştir⁹.

1789 Fransız ihtilalinden sonra dünyada filizlenmeye başlayan milliyetçilik akımından Araplar da payını almış, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında bu hareket iyice alevlenmiştir.

Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışında Hristiyan Arapların rolü büyük olmuştur. Milliyetçilik Arap davasında değişik inançtaki insanları bir araya toplamada önemli bir rol oynamış; Hristiyan Arap entelektüelleri bu milliyetçilik ideolojisinin şekillenmesinde kayda değer gayret sarf etmişlerdir¹⁰. 1882 yılında İngilizlerin Arap dünyasının merkezi Mısır'ı işgal etmeleri Mısır'dan milliyetçilik fikrinin yoğun bir şekilde gelişmesine zemin hazırlamıştır. O ana kadar milliyetçilikten siyasi cemiyetlerde ve partilerde bahsedilmekteydi. Bu tutum önemli bir yeni değişmeyi işaret etmekteydi. Sosyal ifadeli dini formlar henüz ölmemişti. XX. yüzyılın başında Arabistan'da Abdülaziz b. Suud'un bir yayılma planını tatbik başladığı sıralarda Vehhabi hareketi¹¹ yeniden canlandı. Kendilerini bu davaya adanmış olan Vehhabi taraftarları, bu hareketin anavatanı olan Necid'e Arabistan'ın büyük bir kısmını da kattılar¹².

Milliyetçilik akımının yayılmasından sonra (Haziran 1916) Arap dünyasında Osmanlı merkezi idaresine karşı ayaklanan ilk kişi Mekke Emiri Şerif Hüseyin'dir. Onun rahatsızlığı, Osmanlı Devletinin Hicaz'a kadar demiryollarını indirerek yarı bağımsız Arap kabilelerini denetimi altına almasıyla ilgilidir. Dini liderlerin, şeyhlerin yarı otonom yönetimine alışık Araplarda bu durum rahatsızlık uyandırmış, Mekke Emiri kabileler üzerindeki sömürsünün azalmasından korkmuştur. Bir yandan İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'le teması olan Emir, öte yandan oğlu Abdullah vasıtasıyla Suriye ve Irak'taki Türk karşıtı isyancılarla temas içinde olmuştur. İlk başlarda isyanı İngilizler tarafından pek ciddiye alınmayan Emir Hüseyin daha sonra isyancılar ve İngilizler tarafından ciddiye alınmaya başlanmıştır. Bu ciddiye alışı İngilizlerin Kût el-Amara'da Türk ordusu önünde yenilmelerinin büyük payı vardır¹³. Ortadoğu'daki Osmanlı toprakları Sykes Picot antlaşması gereğince pay edilmiştir. İngiliz hükümeti

⁷ Cemâlu'd-Dîn el-Afgânî konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Alâeddin YALÇINKAYA: Cemâleddin Efgânî ve Türk Siyasî Hayatı Üzerindeki Etkileri, İstanbul 1991; Mümtaz'er TÜRKÖNE: "Cemâleddin Afgânî efsanesi", Bilgi ve Hikmet, Sayı: 2, İstanbul 1993, s.91-96; Kemâl H. KARPAT: "Türköne'nin Cemâleddin Afgânî Değerlendirmesi", Bilgi ve Hikmet, Sayı: 3, İstanbul 1993, s.174; Hayreddin KARAMAN: "Cemâleddin el-Efgânî", TDV. İslâm Ansiklopedisi, X, İstanbul 1995, s.456-466.

⁸ Tâhâ Huseyn konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Rahmi ER: Tâhâ Husayn ve Üç Romanı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1988; İbrahim ÖZAY: Bir Eleştirmen Olarak Tâhâ Husayn, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1992.

⁹ Albert HOURANI: Çağdaş Arap Düşüncesi, s. 128.

¹⁰ Şukri HANIOĞLU: "Hâfid Ziyâdeh'in Tezine Müdahale", Arap-Türk İlişkilerinin Geleceği, İstanbul 1994, s.102.

¹¹ Bu hareket on sekizinci yüzyılın başlarında Orta Arabistan'da bir din reformcusu olan Muhammed b. Abdulvehhâb (1703-1792) tarafından başlatıldı. Ona göre, her kuşaktan sorumlu bilginlerin yorumladıkları şekliyle Kur'an ve Hadis'e katı biçimde itaat ve meşru olmayan yenilikler şeklinde değerlendirilecek her şeyin reddedilmesi gerekiyordu. Bkz. Albert HOURANI: Arap Halkları Tarihi, s. 307-308.

¹² Bernard LEWIS: a.g.e., s.214.

¹³ Hasan KÖNİ: "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995, Cilt:2, Sayı 3, s.45.

adına Mark Sykes ve Fransız hükümeti adına Georges Picot tarafından 1916'da imzalanan bu antlaşma gereği Fransa; Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul bölgelerini, İngiltere ise Ürdün, Irak ve Kuzey Filistin'i ele geçirmiştir¹⁴. Bu Arap ülkelerinden bağımsızlıklarını ilk elde eden 1918 yılında Yemen olmuş, arkasından 1922 yılında Mısır, 1926 yılında Suudi Arabistan, 1932 yılında Irak, 1941 yılında Suriye bağımsızlığını elde etmiştir. Sonra diğer Arap ülkeleri de belli tarihlerde bağımsızlıklarını kazanmıştır.

Arap milliyetçiliğinin siyasi şekli, 1940'da Şam'da Michei Eflak ve Selahaddin el-Bitar tarafından kurulan Baas Partisi tarafından verilmiştir. Partinin tam adı Hizbu'l-Ba'si'l-'Arabîyyi'l-İştirâki'dir. Yani Arap Sosyalist Diriliş Partisidir. Kurucularından Mişel Eflak Hristiyan bir aileden, Selahattin el-Bitar ise sunni mezhebine mensup Müslüman bir aileden gelmektedir. İkisi de Fransa Sorbonne'da eğitim görmüşlerdir. Bu parti Suriye'de olduğu kadar Lübnan, Ürdün ve Irak'ta da önemli rol oynamış ve 1958 yılında Mısır'la Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin oluşmasını sağlamıştır. Sonsuz bir misyona sahip Arap ulusunun varlığını savunmaktadır. Baas Partisi Ekrem Hürânî'nin Sosyalist Partisi'yle birleşmesinden sonra (1949) sosyal bir reform ihtiyacını daha çok vurgulamaya başlamıştır. Programı; servetin yeniden yapılanması, kamu kuruluşları ve kaynaklarının istimlaki, toprak sahipliğinin kısıtlanması, sosyal sigorta, işçi haklarıyla ilgili yasama, serbest sendikaların kurulması, minimum bir hayat standardının sağlanmasını içermektedir. Baas partisi, komünist değil sosyalist bir partidir. Ayrıca prensipte anayasal demokrasiyi savunmaktadır¹⁵.

Baas partisinin ideolojisini anlatabilmek için komünizmle karşılaştırma yapmak yararlı olacaktır. Komünist sosyalizmin felsefesi materyalizme dayanmaktadır. Bu felsefe, tarihî ve sosyal gelişmeyi sadece ekonomik faktörlerle izah etmektedir. Arap Sosyalist Baas ideolojisi ise, materyalist tarih anlayışını onaylamamaktadır. Tam tersine, insanlığın ve tarihin gelişiminde ruhi değerlerin de rol oynadığı düşüncesindedir. Komünist sosyalizmde ferde önem verilmez. Özgürlüğü kısıtlanır. Önemli olan kitledir. Oysa Baas ideolojisinde özgürlük esastır. Özgür olan kişinin mülkiyet ve teşebbüs hakkı da vardır¹⁶. Günümüzde Suriye dışında Baas partisinin başarı kazandığı tek yer Irak'tır.

Arap ülkeleri bağımsızlıklarını elde ettikten sonra, yönetimi ellerinde bulunduran yöneticilere karşı halkın güveni ve sevgisi gittikçe azalmıştır. Böylece birçok Arap ülkesinde mevcut yönetime karşı askerî kanatta belli başlı oluşumlar meydana gelmiştir. Hâlen bu Arap ülkelerinde askerî devrimle gelen yöneticiler veya onların uzantıları işbaşındadır. Arap siyasi hayatının dikkatli bir gözlemcisinin belirttiğine göre "Arap Subay Sınıfı" geleneksel yönetici sınıfının iflas ettiği, değişen diğer güç ve eğilimlerin henüz tam olarak ortaya çıkmadığı, halk kitlesinin bu sınıfa olumlu açıdan bir kurtarıcı olarak baktığı bir zamanda, öz bilinçli siyasal gücün kaynağı olmuştur. Bazı ülkelerde iktidarı ele geçiren çeşitli askerî gruplardan (Mısır 1952, Irak 1958, Suriye 1961, Libya 1969), Arap milliyetçiliğinin özlerini celp etmekte en başarılı olan Mısır versiyonuydu. Gene aynı gözlemcinin belirttiği gibi Nasirizm,

¹⁴ Mesut CAŞIN: "Suriye Arap Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri", Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995, Cilt:2, Sayı:3, s.57.

¹⁵ Albert HOURANI: Çağdaş Arap Düşüncesi, s. 382-383; Asaf HÜSEYİN: İslâm Dünyasına Siyasi Bakışlar (Çev.: Murat ÇİFTKAYA), İstanbul 1991, s.200; Ira M. LAPIDUS: Modernizme Geçiş Sürecinde İslâm Dünyası (Çev.: İ. Safa ÜSTÜN), İstanbul 1996, s.118.

¹⁶ İrfan Kaya ÜLGER: "Baas Partisi İdeolojisi", Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995, Cilt:2, Sayı:3, s.112.

tecrübî bir radikalizm olup, bir ideoloji değil, zihni bir tavidir. İlk uygulaması büyük çiftlikleri devletleştirmek, tarımsal kooperatifler kurmak ve hem yerli hem de yabancı sermayeyi sanayi yatırımlarına yönlendirmek oldu. Ona göre İslâm ülkeleri arasındaki bağ, ortak bir duyguya dayalı değil siyasal bir çıkara dayalıydı. Hac ziyareti cennete alınmış bir bilet değil, İslâm ülkeleri arasındaki işbirliğinin tartışıldığı "periyodik bir siyasî konferans" olmalıydı¹⁷.

Arap dünyasında Cemal Abdunnasır ilk defa 1954 yılında Arap kardeşliği, Arap birliği ve Arap Mısır'ı temasını işlemeye başlamıştır. 4 Temmuz 1954 yılında radyoda yaptığı bir konuşmada "Muhteşem Araplık'ta kardeşlik sloganı ile ebediyete kadar Araplık adına ve bir tek Arap ulusu adına, sizlere Arap Mısır'ından Arap sevgi ve saygılarını yolluyorum" demiştir¹⁸.

Nasır bunu Araplık ruhunu özleyişten değil, Mısır'ın çıkarları bunu gerektirdiği için yapmıştır. 1958'de Suriye ile kurduğu ve daha sonra Yemen'in de katıldığı Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin bozulmasından sonra Arap milliyetçiliğine karşı övgüleri azalmaya başlamış ve yeniden Mısırlılık sloganına sarılmıştır¹⁹. Ancak Mısır, Suriye'yi bir eyalet gibi görmeye başlayınca yollar ayrılmış, 1961 yılında Suriyeli subayların askerî darbesi birlikteliğe son vermiştir²⁰. Ancak bu birliktelik birleşen ülke halkları için çok iyi sonuçlar doğurmuş, o dönemde birbirlerinden kız alıp verenler dahi olmuştur. Bunun yanında 1963 yılında Mısır Irak'la, 1972-1977 arası Mısır Libya'yla birleşmiş, 1978 Libya Suriye'yle birleşme girişiminde bulunmuş, ancak bu girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sebep her zaman aynı olmuştur; Arap dünyasında liderlik yarışı.

Günümüzde Arap ülkelerinin aralarında kurduğu bölgesel teşkilatlar yanında tamamının üyesi olduğu tek kuruluş Arap Birliği Örgütü (Câmi'atu'd-Duveli'l-'Arabiyye/The Arab League)'dür.

ARAP BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Tüm Arap ülkeleri arasında eskiden beri var olan bağları sağlamlaştırmak amacıyla bağımsız Arap ülkelerinin 22 Mart 1945'de kurdukları bir birliktir. (Birleşmiş Milletler'in 26 Haziran 1945'te kurulduğu göz önüne alınırsa Arap Birliği Örgütü daha eskidir.) Arap Birliği Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan, Yemen ve Ürdün tarafından kurulmuştur²¹. Şu anda 24 üyesi bulunmaktadır. Bunlar alfabetik sıraya göre şöyledir: Bahreyn, Batı Sahra, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Cibuti, Eritre, Fas, Filistin, Irak, Katar, Komor Adaları, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Moritanya, Somali, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tunus, Umman, Ürdün ve Yemen'dir. Hâlen bu 24 ülkeden müteşekkil Arap dünyasında 200 milyona yakın insan yaşamaktadır. Bu ülkelerden Lübnan, Suriye, Ürdün, Filistin, Irak doğu Arap ülkelerini, Libya, Fas, Tunus, Cezayir, Moritanya, Batı Sahra batı Arap ülkelerini, Mısır ve Sudan Nil vadisi ülkelerini, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, B.A.E., Bahreyn, Katar, Kuveyt Körfez Arap Ülkelerini, Somali, Cibuti, Eritre, Komor Adaları Afrika Boynuzu Arap ülkelerini oluşturmaktadır.

¹⁷ Albert HOURANI: Çağdaş Arap Düşüncesi, s. 385.

¹⁸ İlhan ARSEL: Arap Milliyetçiliği ve Türkler, İstanbul 1977, s. 450.

¹⁹ a. e., s.451.

²⁰ Mesut ÇAŞIN: a. g. m., s.62.

²¹ Hamdî et-TÂHİRİ: et-Mevsû'atu'l-'Arabiyye, III, s.50-53; Yılmaz ÖZTUNA: Devletler ve Hanedanlar, I, Ankara 1996, s.367.

Arap Birliği Örgütü'nde en büyük yetki yılda iki kez Arap başkentlerinden birinde toplanan Birlik Konseyi'ndedir. Her üye ülkenin bir oy hakkı vardır. Ancak alınan kararlar yalnızca o karar için oy kullanan üyeler için bağlayıcıdır. Birliğin böyle bir "gevşek tüzüğe" sahip olması oldukça eleştirilmektedir.

Genel Sekreterliği'nin merkezi Kahire'dedir. Genel sekreter, birliği bölgesel bir kuruluş olarak tanıyan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın toplantılarına gözlemci olarak katılmaktadır.

Arap Birliği Örgütü'nün kurulduğu tarihten itibaren en fazla üzerinde durduğu mesele Filistin Sorunudur.

Arap Birliği Örgütü'nün kurulduğu tarihten itibaren en fazla üzerinde durduğu mesele Filistin Sorunudur. Bu soruna kısaca bir göz atacak olursak; 29 Ağustos 1897 tarihinde İsviçre'nin Basel kentinde Theodor Herzl başkanlığında toplanan Birinci Siyonist Kongresi'nde, Filistin'de bir yurt edinilmesi için çalışılması karar alınmıştır²².

Bu karardan sonraki ilk gelişme, 2 Kasım 1917'de İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un İngiliz parlamentosunun Musevî üyesi Lord Roschild'e yazdığı mektûpla birlikte olmuştur. Kısa olan bu mektupta şu hususlar dile getirilmiştir²³:

"Krallık hükümeti, Filistin'de Museviler için bir yurt kurulmasını uygun karşılamakta olup, bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin'deki Musevî olmayan toplumların sivil ve dinî haklarına ve başka ülkelerde yaşayan Musevilerin hak ve politik statülerine zarar verilemeyeceği kabul edilmektedir."

Daha sonra Balfour Deklârasyonu adını alacak bu mektup doğrultusunda İngilizler, Filistin'e Yahudi göçünü düzenleyen bir programı uygulamaya koymuşlardır. 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin'in Araplar ve Yahudilerce kurulacak iki devlet arasında bölüşürülmesini, Kudüs ve çevresine de uluslar arası statü verilmesini öngören bir planı onaylamıştır²⁴. 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulduğu Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi (Vaad Leumi)'nin yayımladığı bir deklârasyonla ilan edilmiştir. Yeni devlet tam on bir dakika sonra ABD Başkanı Truman tarafından fiilen tanınmıştır²⁵. Ertesi gün Suriye, Ürdün, Irak ve Mısır orduları Filistin sınırlarını geçmiş, 1949 yazına değin süren savaş sonunda İsrail, 1947 planında öngörülen bir buçuk katı bir alanda egemenliğini kurmuştur. Durum bu merkezde kalmamış, daha sonra Araplarla İsrail arasında 1967 yılında cereyan eden ve "Altı Gün Savaşları" olarak isimlendirilen savaş, 1973 yılında da bir savaş olmak üzere üç savaş vuku bulmuştur²⁶. 1996 yılında Yaser Arafat başkanlığında bir Filistin Yönetimi kurulmasına rağmen hâlen Arap ülkeleri için sorun devam etmekte ve kısa vadede de çözüme ulaşılabacağı beklenilmemektedir.

²² -Fahir ARMAOĞLU: Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, Ankara 1989, s. 17; Jacques R. RISLER: Çağdaş İslâm Dünyası (Çev.:Nihal ÖNOL), İstanbul 1974, s.66.

²³ a. e., s.32; Özden BİLEN: Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye, Ankara 1996, s.12-13.

²⁴ a. e., s.88-89.

²⁵ a. e., s.93-94; RISLER: a.g.e., s.69.

²⁶ Arap-İsrail savaşları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Ankara 1989, s.483-488,701-710,715-723; Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), s.89-105,230-257,320-330.

Filistin sorunuyla birinci dereceden ilgilenen Arap Birliği içinde zaman zaman bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bunların en önemlilerinden biri 1962 yılında Mısır'ın Yemen'deki iç savaşa müdahalesi ve Suudî Arabistan'la açık bir çatışmaya girmesiyle yaşanmıştır. Aynı yıl Mısır, Suriye ve Irak'ın iç işlerine karıştığı gerekçesiyle birlikten çıkarılma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Mısır'ın 1979 yılında İsrail'le Camp David antlaşmasını imzalaması üzerine Bağdat'ta toplanan birlik konseyi Mısır'ın üyeliğinin geçici olarak askıya alınmasını kararlaştırmıştır. Bu arada örgütün Kahire'de bulunan merkezi, geçici olarak Tunus'a taşınmıştır. Mısır, 1989 yılında tekrar üyeliğe kabul edilmiş ve örgütün merkezi yeniden Kahire'ye taşınmıştır.

Irak'ın 1 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgaliyle patlak veren körfez krizi Arap dayanışmasını parçalamış ve bu parçalanışın etkisi hâlâ devam etmektedir. Aslında Arap Birliği Örgütü, Arapları tek bir devlet ve tek bir bayrak altında birleştirmek amacıyla kurulmasına rağmen bu birliğin yakın gelecekte olması mümkün görülmemektedir. Irak'lı şair Marûf er-Rusafi'nin "Araplar anlaşmamak üzere anlaşılır." sözü de bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Bu zamana kadar Arap-Türk ilişkileriyle ilgili uluslararası düzeyde iki organizasyon yapılmıştır.

Bunlar:

1) 1990-1991 yılları içerisinde İslâm Konferansı Teşkilatı, Arap Eğitim Kültür ve Bilim Örgütü'ne bağlı Arap Araştırmaları ve İncelemeleri Enstitüsü Müdürü Dr. Muhammed Safiyyu'd-Dîn Ebû'l-'îz ile merkezi İstanbul'da bulunan İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU'nun organizeleriyle Türk Arap İlişkileri adlı bir araştırma çalışması yapılmış, Arapların bakış açılarını ortaya koyan araştırmalar 1991 yılında bir kitap²⁷, Türklerin bakış açılarını ortaya koyan araştırmalar da 1993 yılında bir kitap hâlinde Arapça olarak yayımlanmıştır²⁸.

2) 15-18 Kasım 1993 tarihinde Beyrut'ta Arap-Türk ilişkilerinin Geleceği konulu bir konferans düzenlenmiştir²⁹.

Bu çalışmada doğu Arap dünyasında modern dönemde yer alan ülkeleri tek tek ele almak yerine, model olarak liderlik yarışı içinde olan Mısır ve Suriye üzerinde ana hatlarıyla durmak faydalı olacaktır.

²⁷ el-'Alâkâtu'l-'Arabiyyetu't-Turkiyyetu min Manzûrin 'Arabî, Baskı yeri yok, 1991.

²⁸ el-'Alâkâtu'l-'Arabiyyetu't-Turkiyyetu min Manzûrin Turki, Baskı yeri yok, 1993.

²⁹ Bu konferansın bildirileri Türkçeye tercüme edilip Arap-Türk ilişkilerinin Geleceği, Milletlerarası Platformda Çözüm Önerileri adı altında bir kitap olarak 1994 yılında İstanbul'da Timaş Yayınları arasında neşredilmiştir.

MISIR ARAP CUMHURİYETİ

Yüzölçümü	: 1.002.000 km
Nüfusu	: 64 milyon (1996)
Etnik Yapı	: Hamî soyundan olan beyazlar, Kıptiler ve Nubyalılar.
Dini Yapı	: %92 Müslüman, %8 Hristiyan
KBDMG	: 758 dolar

Türkler olarak Mısır'la tarihi bağımız şu anda yaşadığımız Anadolu topraklarından daha eskilere dayanmaktadır. Tolunoğlu Ahmet adında bir Türk komutan, 868 yılında Suriye ve Mısır bölgesinde Tolunoğulları devletini kurmuştur³⁰. Akabinde buraya İhşidiler (935-969), Fatimiler (969-1171), Eyyubiler (1171-1250) ve Memlükler (1250-1517) hakim olmuştur. Tarihte "Türk" ismini ilk kullanan devlet "ed-Devletu'l-Memlûkiyyetu't-Turkiyyetu/Türk Memlûkleri Devleti" adıyla Memlûklerin kurduğu devlettir.

Yavuz Sultan Selim, 1517 yılında Ridaniye savaşıyla Mısır'ı Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti hâline getirmiştir. Bölge, atanan bir Paşa ve 24 Bey'in sorumluluğuna bırakılmıştır. 1805 yılından itibaren Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile birlikte Valilik dönemi, 1867 yılından itibaren hükümdarlık anlamına gelen Hidivlik dönemi, 1882 yılında Urâbî Paşa ayaklanmasını bahane ederek Mısır'ı işgal eden İngiltere'nin 28 Şubat 1922'de yayınladığı bir deklarasyonla, Mısır'ın bağımsızlığı ilan edilmesi ve Hidiv I. Fuad bu deklarasyonu kabulü ile krallık dönemi başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı Mısır toplumunun sosyal yapısını etkilediği gibi, Filistin savaşı ve Mısır ordusunun mağlubiyeti de Mısır toplumunun kitle hareketlerine yönelimini hızlandırmıştır. 1945-47 yılları arasında öğrencilerle işçiler arasında İngilizleri def etmek ve sarayın baskısına karşı durmak amacıyla militan ittifaklar kurulmuştur. Öte yandan, Mısır ordusunun mağlubiyeti, halkta liderlerinin politik açıdan iflas ettiği kanaatini daha da pekiştirdi ve ordu içinde küçük burjuva ve subaylardan oluşan ed-Dubbâtu'l-Ahrâr ("Hür Subaylar") gruplarının oluşumunu hızlandırmıştır³¹. Bu oluşum, 23 Temmuz 1952 tarihinde General Necîb'in önderliğinde gerçekleştirdiği askeri devrimle Krallık rejimine son verip, Cumhuriyet rejimini ilan ettirmiştir. Bu durum sadece Mısır için değil, tüm Arap ülkeleri için sömürge olmaktan kurtulma yolunda öncü bir devrim olmuştur.

17 Haziran 1954'ten itibaren yönetimi eline geçiren Albay Cemal Abdunnasır Arap sosyalizmi denilen reform hareketlerine girişmiş ve genelde batı aleyhtarı bir dış politika izlemiştir. Onun yönetiminin altı ilkesi vardır³²:

- 1) Süveyş kanalı bölgesinde üslenmiş olan İngiliz işgal ordularının ve onunla işbirliği yapan Mısırlıların tasfiyesi,
- 2) Toprak ağalığının ortadan kaldırılması,
- 3) Ülke ekonomisine egemen olan tekelliliğin ve kapitalizmin ortadan kaldırılması,

³⁰ Ebûlfez ELÇİBEY: *Tolunoğulları Devleti* (Çev.: Seiçuk ALKIN), İstanbul 1997, s.71-87.

³¹ Âsaf HÜSEYİN: a. g. e., s.88.

³² el-Ehrâm Gazetesi, 25.06.1956, s.3, Târik el-Buşrâ, ed-Dimukrâtiyye ve Nizâm 23 Yülyü 1952-1970, Kahire 1991, s.114-115.

- 4) Ülkede sosyal adaletin gerçekleştirilmesi,
- 5) Güçlü bir ulusal ordunun kurulması,
- 6) Ülkede sağlam bir demokratik düzenin oluşturulması.

Başlangıçta, Nâsır'ın liderliği çıplak kuvvete dayanmaktaydı. Daha sonra bu liderlik Nâsır'ın rizmasıyla meşrulaşmıştır. Nâsır'ın karizması, bazı politik eylemleri sayesinde insanların zihnine yerleşmiştir. Bu eylemlerden bazıları şunlardır: Mısır'ın Bağdat Pakti'na olumsuz politik tavrı, Mısır'ın Nisan 1955'de Bandung Konferansı'ndaki belirgin rolü, İsrail karşıtı tavrı ve 1955'te Sovyetlerle tah ticareti yapması, 1956'da Süveyş kanalını millileştirmesi... Bütün bu eylemler başarıya ulaştığından Mısır'ın karizması artmıştır³³.

1955 yılından 1958'e kadar devlet burjuvazisi doğmuş ve konumunu sağlamlaştırmıştır. 1958'den 1964'e kadarsa Mısır üzerindeki egemenliğini kurmuştur. 1964'den 1967'ye kadar dikkate değer ekonomik başarılar alındıysa da devletin ekonomi üzerinde tamamen kontrol sağlamasına izin verilmemiştir. Aksine, devlet burjuvazisi Mısır halkını sömürü, egemenlik ve baskı altında tutmak için her türlü yolla başvurmuştur³⁴.

Nâsır'ın ani ölümü üzerine 17 Ekim 1970 tarihinde Devlet Başkan Yardımcılığı görevini yürüten İsmet Sedât, Devlet Başkanı olmuştur. Ekonomide liberalleşme ve yönetimde biraz daha özgür bir ortam oluşmuş, 1980 yılında anayasada değişiklik yaptıran Sedât süre kısıtlamasını kaldırmıştır. Böylece Sedât ömür boyu devlet başkanı olarak kalacaktı. Ama buna ömrü vefa etmemiştir. 6 Ekim 1981 tarihinde 1973 zaferi kutlamaları sırasında bir subay tarafından gerçekleştirilen suikasta kurban olmuştur.

Sedât'ın öldürülmesi üzerine yönetime o zamanki Milli Savunma Bakanı Husnî Mübârek getirilmiştir. Mübârek hâlen aynı görevi yürütmektedir.

Mısır'ın ekonomisi tarıma dayanmaktadır. En çok gelir getiren kaynaklar arasında turizm, Süveyş kanalı, pamuk, petrol ve doğal gaz sayılabilir.

Türkiye-Mısır ilişkilerine gelince; 1925 yılında Maslahatgüzar düzeyinde kurulan ilişkiler, 1948 yılında Büyükelçilik seviyesine çıkarılmış, ancak II. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan Türkiye'nin Batı ülkelerine ve ABD'ye yaklaşması, buna karşılık Mısır'ın Batı aleyhtarı bir tutum içine girmesi bu ilişkilerin duraklamasına yol açmıştır.

Türkiye'nin 1955 yılında Bağdat Pakti'na katılması, 1956 Süveyş krizinde Batı ülkelerinin yanında yer alması ilişkileri gerginleştirmiş, sonunda 1961'de "Birleşik Arap Cumhuriyeti"nden ayrılan Suriye'yi tanımayanlar üzerine diplomatik ilişkiler iki yıl süreyle kesilmiştir.

Türkiye'nin 1967 Arap-İsrail savaşından sonra Arap ülkelerine daha yakın bir politika izlemeye başlaması ilişkileri yeniden normal seyrine dönmeye yol açmış, 1982'den itibaren de karşılıklı ziyaretlerde bu ilişkiler muhteva ve canlılık kazanmıştır.

a. e., s.132.

a. e., s.89.

Keza, 1984 yılında Mısır'ın İslam konferansı örgütüne dönüşü için verilen destek, ilişkilerin bugünkü düzeyine gelmesinde bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Devlet Başkanı Hüsnü Mübârek ilk kez 1985 yılında ülkemizi ziyaret etmiş, buna karşılık Cumhurbaşkanı Kenan EVREN Mısır'a resmî bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretler karşılıklı olarak günümüze kadar devam etmiştir. Hatta 1998 yılı sonunda Türkiye-Suriye arasında patlak veren siyasî krizde Hüsnü Mübârek arabulucu rolü üstlenmiştir.

SURİYE ARAP CUMHURİYETİ

Yüzölçümü	: 185.180 km
Nüfusu	: 14.887.000 (1995)
Etnik Yapı	: %89 Arap, %6 Kürt, %3 Ermeniler, %2 Türk, Çerkez ve Asuriler.
Dinî Yapı	: *74 Sunnî, *16 Şii, *10 Hristiyan
Yönetim Şekli	: 13 eyaletten oluşan cumhuriyet
K.B.D.M.G.	: 2.300 Dolar

Yavuz Sultan Selim komutasındaki Mercidabık (1516) savaşından bu yana Osmanlı yönetiminde kalan Suriye, Kasım 1918'de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın desteğiyle İngilizlerin eline geçmiştir. Sykes-Picot Antlaşması uyarınca Temmuz 1920'de de Fransızların işgaline maruz kalmıştır. Aynı yıl Araplardan oluşan Suriye Genel Kongresinin Lübnan, Ürdün ve Filistin'i de kapsayan Büyük Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, Fransa Şam'daki Arap yönetimine el koymuştur. Suriye'yi üç otonom bölgeye ayıran Fransa, yerel otonom yönetimler kurmuştur³⁵. 1941'de Suriye Fransa'ya karşı bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak Fransız kuvvetlerinin çekilmesi Nisan 1946'da tamamlanmıştır.

Yedi yıllık bir dönem için halk tarafından seçilen devlet başkanına hükümet işlerinde kendisinin atadığı başbakan ve bir bakanlar kurulu yardım etmektedir. Hâlen Devlet Başkanlığını elinde bulunduran Hâfız Esâd, 1966 darbesinde rejimin başkanlığını yapmış ve Savunma Bakanlığı görevinde bulunmuştur. 1970 yılında altmışlardan beri çekiştiği Salâh Cedîd'in FKÖ ile savaşan Ürdün'e karşı asker göndermesi ve gönderdiği birliklerin yenilmesi üzerine liderliği Esâd'a kaptırmıştır³⁶. Esad ise ele geçirdiği Suriye rejimini 29 yıldır aralıksız olarak sürdürmeyi başarmıştır. Suriye anayasasına göre devlet başkanının yasama, yürütme ve yargı organları üzerinde kesin hakimiyeti bulunmaktadır. Bu rejim; ordu, Baas partisi ve mühaberât üçgenine dayanmaktadır. 4 yılda bir yapılan seçimlere Baas partisi diğer dört parti ile birlikte "İlerici Ulusal Cephe" adı altında müştereken girmekte ise de, bu dört partinin gösterebileceği aday sayısı, Baas partisinin yöneticileri tarafından belirlenmekte ve bu adaylar partinin onayından geçmektedir.

Suriye birliklerinin 1976'da Lübnan'daki iç savaşa müdahale etmesi, Suriye'yi Orta Doğu bunalımının önde gelen taraflarından biri durumuna getirmiştir. Büyük ölçüde Rusya'nın askerî ve malî desteğine dayanan Suriye ordusu, 1982'de Lübnan'a giren İsrail birlikleri karşısında önemli kayıplara uğramıştır.

³⁵ Özden BİLEN: a. g. e., s.27.

³⁶ Hasan KÖNİ: a. g. m.; s.49.

Günümüzde ise Esad tabanını partiden ticaret sınıfına doğru genişletmekte ve Baasçı ideolojinin gözden geçirilmesi, bu ideolojinin demokrasiyi, özgürlükleri ve özel sektörü kabul eden uzun süre ihmal edilmiş liberal unsurunu ön plana çıkarmaktadır³⁷.

Suriye ekonomisi tarıma dayanmaktadır. Mısır'dan sonra endüstride kalkınmış ikinci Arap ülkesidir. İhracatının % 27'sini petrol ve yan ürünleri teşkil etmektedir.

Türkiye-Suriye ilişkilerine gelince Baas partisinin tüzüğü'nün 7. maddesinde Arap vatanının Toros dağlarından başladığının belirtilmesi, 6. maddenin (a) fıkrasında ise partinin amacının "Arap vatanını tamamen kurtarmak" olduğunun zikredilmesi, Türkiye ile Suriye'yi birbirinden uzaklaştıracak uzun vadeli bir politika olarak görülmüştür. Öte yandan terör örgütü PKK'nın eğitim kamplarının Suriye'de olması uzun süre ilişkileri gerginleştirmiştir³⁸.

BÜYÜK SURIYE HAYALI

Suriye'de Esad yönetiminin en büyük ideali büyük Suriye'yi kurma hayalidir. Bu hayalin kökeni İslâm'ın altın dönemi olarak nitelendirdikleri Emeviler Devleti'nin 661-750 yılları arasında Şam'da kurulmasına dayanmaktadır. İkinci dayanak noktası da 17. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında bu bölgeye Bilâdu's-Şâm ("Şam Şehirleri") adı verilmesidir.

Suriye hükümeti, 1982/1983 öğretim yılında Lise II. sınıflar için bastırıldığı coğrafya ders kitabında yer verdiği haritada "Büyük Suriye" hayallerini ortaya koymaktadır. Haritada üç kıtas sözkonusudur. Bunlar³⁹:

- 1) Türkiye tarafından gasp edildiği iddia edilen Antakya/Hatay ile bugünkü Suriye sınırları,
- 2) Sevr antlaşmasına göre (1920) Suriye sınırları ki, Ceyhan nehrinin yatağından başlayarak Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Urfa, Mardin, Diyarbakır'ı içine alan geniş bir alan,
- 3) Arap dünyasının doğal sınırları, Çukurova'yı çevreleyen Toros dağlarından başlayarak Maraş yakınlarındaki Zeyton, Göksun, Engizek dağ silsilesi ve oradan da Güneydoğu Anadolu'yu çevreleyen Toros dağları silsilesi yaylasından aşağıda kalan bütün topraklar.

HATAY SORUNU

Atatürk, bölgedeki Türk ahaliyi dikkate alarak Misak-ı Milli sınırları içerisine dahil ettiği Hatay konusunda 1921 yılında Fransa ile antlaşma yapmıştır. Ancak Hatay sorunu Türkiye'nin 9 Eylül 1936'da Fransa'ya bir nota vermesiyle sertleşmiştir. Milletler Cemiyeti'ne yansıyan sınır tespiti, 3 Temmuz 1938'e kadar devam etmiştir.

³⁷ Raymon A. HINNEBUSCH: "Suriye'de Devlet ve Sivil Toplum" (ÇEV.: Hakan ÖZDAĞ), Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995, Cilt:2, Sayı:3, s.19.

³⁸ Suriye konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Avrasya Dosyası, Suriye Özel Sayısı, Cilt:2, Sayı:3.

³⁹ Cezmi YURSEVER: "Suriye'den Türkiye'ye Yöneltilen Terör Silahı", Avrasya Dosyası, Sonbahar 1995, Sayı:3, s.118.

**Suriye'de Esad yönetiminin
en büyük ideali büyük
Suriye'yi kurma hayalidir.**

2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulmuştur. 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi oy birliğiyle anavatana katılmaya karar vermiştir⁴⁰. Böyle olmasına rağmen Suriye hâlâ orada hak iddia etmekte, okullarında okutulan ders kitaplarında ve devlet eliyle yayımlanan haritalarda Hatay'ı İskenderün sancağı adıyla kendi sınırları içerisinde göstermektedir.

SU SORUNU

Türkiye'nin özellikle Fırat nehri üzerinde her büyük tesisin inşaatına karar vermesi, bu tesisler Keban ve Karakaya Barajı gibi, sadece enerji üretmeye yönelik, yani su tüketmeyecek tesisler olsa bile, Suriye ve Irak'ın itirazlarına neden olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal bakımdan kalkındırılmasına yönelik çabalar, Suriye ve Irak'ın girişimleri ve iddiaları ile bu amacından saptırılarak Türkiye'nin Ortadoğu'da bir hakimiyet kurma isteği olarak, diğer bölge ülkelerine ve dünya kamuoyuna yansıtılmıştır. Buna dayanarak su savaşları dahil, çeşitli politik senaryolar oluşturulmuş ve Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerinde hiçbir tesis kurmaması istenmiştir. Dolayısıyla su konusundaki ilişkilerin son elli yıllık süreç içindeki gelişimi; Keban, Karakaya ve Atatürk Barajı gibi tesislerin inşaatlarının başlamasıyla yakından ilgili bulunmaktadır⁴¹. ☆

⁴⁰ Mesut ÇAŞIN: a.g.m., s.61.

⁴¹ Özden BİLEN: a .g. e., s.86; Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. John BULLOC ve Darvish ADEL: Su Savaşları: Orta Doğu'da Beklenen Çatışma (Çev.: Mehmet HARMANCI), İstanbul 1994; Mevlüt TİKENCİ: "Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Dış Politika Seçenekleri", Avrasya Dosyası, Cilt:3, Sayı:2, s.179-198; Semir MUHAYMER ve Hâlid HİCÂZİ; Ezmetu'l-Miyâh fi'l-Mıntıkati'l-'Arabiyyeti, Kuveyt 1996, s.110-118,198-206; Mısır Coğrafya Cemiyeti tarafından düzenlenen "Arap Dünyasında Sular" konulu sempozyumun bildirileri Buhûsu Nedveti'l-Miyâh fi'l-Vatani'l-'Arabî, I-II, Kuveyt 1995.